

ЗАЦВЕРДЖАНА
Пастанова
Міністэрства адукацыі
Рэспублікі Беларусь
10.06.2020 № 124

Вучэбная праграма факультатыўных заняткаў
«Шукаем шэдэўры!..: вопыты літаратурных даследаванняў»
для XI класа ўстаноў адукацыі, якія рэалізуюць адукацыйныя праграмы
агульнай сярэдняй адукацыі

ГЛАВА 1 АГУЛЬНЫЯ ПАЛАЖЭННІ

1. Сапраўдная вучэбная праграма факультатыўных заняткаў (далей – вучэбная праграма) прызначана для XI класа ўстаноў адукацыі, якія рэалізуюць адукацыйныя праграмы агульнай сярэдняй адукацыі.

2. Вучэбная праграма разлічана на 35 гадзін (1 гадзіна на тыдзень).

3. Мэта – дапамагчы вучням абагульніць і сістэматызаваць веды па літаратуры, замацаваць і паглыбіць уменні працаваць з мастацкімі, літаратурна-крытычнымі, літаратуразнаўчымі і іншымі тэкстамі, пазнаёміць старшакласнікаў з разнастайнымі прыёмамі самастойнага спасціжэння мастацтва слова.

4. Задачы:

працягваць фарміраваць кампетэнцыі вучняў: літаратурную (сістэматызаваць веды пра літаратуру як цэласнасць, прадстаўленую ў выглядзе паняццяў і спосабаў дзейнасці), культуралагічную (узбагаціць уяўленні пра літаратуру як пра сацыякультурны феномен), камунікатыўную (выпрацоўваць уменні і навыкі рэпрэзентацыі вынікаў даследчай дзейнасці);

фарміраваць навыкі свабоднага аперыравання тэарэтыка-літаратурнымі паняццямі і тэрмінамі ў працэсе аналізу мастацкіх твораў;

працягваць фарміраваць навыкі самастойнай працы з навуковай літаратурай, слоўнікамі, даведнікамі, дакументамі і г. д.;

фарміраваць агульныя даследчыя ўменні і навыкі (выяўленне і пастаноўка праблемы; фармуляванне гіпотэзы; планаванне і распрацоўка гіпотэзы даследчых дзеянняў; збор інфармацыі – назапашванне фактаў, назіранняў, доказаў; аналіз і сінтэз сабранай інфармацыі; пераасэнсаванне вынікаў даследавання падчас адказаў на пытанні; праверка гіпотэзы; фармуляванне высноў і да т. п.);

фарміраваць уменні і навыкі стварэння ўласных навукова-даследчых работ (рэфератаў, дакладаў, даследчых праектаў);

спрыяць фарміраванню грамадзянскай, маральна-этычнай пазіцыі вучняў;

развіваць літаратурна-творчыя здольнасці вучняў;

стымуляваць цікавасць вучняў да самастойнай даследчай дзейнасці.

5. Рэкамендаваныя метады і прыёмы навучання і выхавання: лекцыя настаўніка; з’ярыстычная гутарка па праблемных пытаннях; тэматычнае, праблемнае, гісторыка-літаратурнае, тэарэтыка-літаратурнае параўнанне твораў; параўнанне некалькіх пунктаў гледжання на твор, абгрунтаванне вучнем уласнай ацэнкі твора;

параўнанне літаратурнага твора з яго інтэрпрэтацыямі ў іншых відах мастацтва; самастойная праца вучняў з мастацкімі творамі, навуковай і крытычнай літаратурай і інш. Выбар метады і прыёмы навучання і выхавання залежыць ад настаўніка.

6. Вучні, якія асвоілі змест прапанаванай вучэбнай праграмы, павінны:

6.1. ведаць:

змест, праблематыку, сістэму вобразаў, сюжэт, кампазіцыю, выяўленчыя сродкі, функцыянальнае ідэйна-эстэтычнае значэнне структурных кампанентаў твораў, якія імі даследуюцца;

змест літаратурна-крытычных, літаратуразнаўчых, іншых тэкстаў, да якіх яны звяртаюцца ў працэсе падрыхтоўкі розных відаў навукова-даследчых работ, іх значэнне ў сучасным літаратурным працэсе;

асноўныя звесткі пра жыццёвы і творчы шлях пісьменнікаў, літаратуразнаўцаў, крытыкаў, творчасць якіх становіцца прадметам даследавання вучняў на факультатыўных занятках;

тэрэтыка-літаратурныя паняцці і тэрміны, неабходныя для ўспрымання, засваення, аналізу і ацэнкі літаратурных твораў як мастацкай цэласнасці;

важнейшыя асаблівасці развіцця беларускай літаратуры другой паловы XX – пачатку XXI ст. у суаднясенні з развіццём сусветнага мастацтва слова;

асноўныя паняцці, звязаныя з навукова-даследчай дзейнасцю (яе сутнасцю, асаблівасцямі арганізацыі, спецыфікай афармлення і прадстаўлення вынікаў і г. д.);

змястоўныя і структурныя асаблівасці рэферата, даклада, даследчага праекта як асноўных відаў навукова-даследчай дзейнасці па літаратуры ў агульнаадукацыйных установах;

6.2. умець:

успрымаць мастацкі твор як цэласнасць, вызначаць і характарызаваць асноўныя кампаненты яго зместу і формы;

даваць самастойную ацэнку прачытаным творам і абгрунтоўваць яе, выяўляць характэрныя родавыя і жанравыя, стылёвыя асаблівасці твораў;

суадносіць веды пра гістарычную эпоху з падзеямі, адлюстраванымі ў творы;

суадносіць канкрэтныя з’явы беларускай літаратуры з асноўнымі эпохамі і кірункамі сусветнага літаратурнага працэсу;

свабодна аперыраваць пры аналізе мастацкіх твораў тэрэтыка-літаратурнымі паняццямі і тэрмінамі;

рыхтаваць рэфераты, даклады, даследчыя праекты па літаратуры, правільна іх афармляць;

рэпрэзентаваць вынікі самастойных даследаванняў (падчас выступленняў на канферэнцыях, семінарах і г. д.), рыхтаваць іх для публікацыі.

У вучняў XI класа павінны сфарміравацца адпаведныя ўзросту і ўзроўню чытацкага развіцця наступныя навыкі:

абагульнення, сістэматызацыі і супастаўлення літаратурнага матэрыялу;

параўнання літаратурных твораў з творамі іншых відаў мастацтва (жывапісу, музыкі, тэатра і інш.);

працы з навукова-крытычнай і даведачнай літаратурай па абранай тэме даследавання.

ГЛАВА 2 ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛУ

Уводзіны (2 гадзіны)

Прадмет і задачы факультатыўных заняткаў.

Сутнасць навукова-даследчай дзейнасці, яе віды: інфармацыйна-рэфератыўны, праблемна-рэфератыўны, апісальны і даследчы. Характарыстыка вучэбна-лагічных уменняў як інструментаў пазнання: аналіз і сінтэз, параўнанне, абагульненне, вызначэнне паняццяў, доказ, вызначэнне і вырашэнне праблем.

Азнаямленне з агульнанавуковымі метадамі даследавання: назіранне, параўнанне, падлік (статыстычны метад), эксперымент, абагульненне, індукцыя і дэдукцыя, аналогія і інш. Пачатковае паняцце пра метады літаратуразнаўчага даследавання: біяграфічны, параўнальна-гістарычны, герменеўтычны і інш.

Практыкум. Анкетаванне, скіраванае на выяўленне чытацкіх і даследчыцкіх інтарэсаў вучняў.

Этапы даследчай дзейнасці (2 гадзіны)

Дыягнастычны, прагнастычны, арганізацыйны этапы даследчай дзейнасці. Агульная характарыстыка этапаў даследчай дзейнасці: выбар тэмы; вызначэнне мэт, задач, аб'екта і прадмета даследавання; збор інфармацыі, складанне бібліяграфіі; запіс, перапрацоўка і сістэматызацыя матэрыялу; напісанне плана (тэзісаў) работы; напісанне навукова-даследчай работы; падрыхтоўка вывадаў і абагульненняў; рэдагаванне тэксту, прагназаванне найбольш верагодных пытанняў і адказаў на іх; публічнае выступленне.

Практыкум. Творчая сустрэча (майстар-клас, круглы стол) з крытыкамі, літаратуразнаўцамі, спецыялістамі ў галіне літаратурнага краязнаўства.

Тэма, мэты, задачы, прадмет і аб'ект даследавання (2 гадзіны)

Тэма даследавання, яе віды: інфармацыйна-рэфератыўныя, праблемна-рэфератыўныя, праблемныя, абагульняльныя, даследчыя. Патрабаванні да тэмы: актуальнасць, навуковасць, праблемнасць, дакладнасць, арыгінальнасць. Мэта даследавання, патрабаванні да яе (адпаведнасць тэме, навуковасць, актуальнасць, удакладняльны характар у дачыненні да тэмы). Задачи навуковага даследавання (канкрэтызацыя, дэталізацыя і падзел мэты на састаўныя элементы). Паняцці “аб'ект” і “прадмет” даследавання.

Практыкум. Праца над тэмай даследавання. Фармулёўка мэты і задач даследавання. Вызначэнне аб'екта і прадмета даследавання.

Асноўныя віды навукова-даследчых работ па літаратуры (1 гадзіна)

Агульная характарыстыка асноўных відаў даследчых работ па літаратуры. Навуковы артыкул, рэферат, даклад, праект.

Практыкум. Знаёмства з узорамі навукова-даследчых работ па літаратуры.

Збор інфармацыі па тэме даследавання (4 гадзін)

Крыніцы інфармацыі і іх віды. Бібліяграфічныя даведнікі і часопісы. Электронныя бібліяграфічныя сродкі. Віды навуковых выданняў: навуковыя, навукова-папулярныя кнігі, манаграфіі, зборнікі навуковых артыкулаў, тэзісаў, матэрыялаў, дапаможнікі і падручнікі, навуковыя перыядычныя выданні, даведачная літаратура: энцыклапедыі, слоўнікі, даведнікі і інш.

Работа з навуковай літаратурай як адзін з этапаў даследавання.

Папярэдняе знаёмства з навуковай кнігай. Загалолак, падзагалолак і іх роля. Структурныя кампаненты навуковай кнігі: анатацыя, змест, уступ, заключэнне, дадаткі.

Алгарытмы вивучэння навуковай літаратуры (кнігі, артыкула): прагляд, першаснае чытанне, складанне плана тэксту, паўторнае чытанне. Формы запісу: цытаты, тэзісы, канспект.

Цытаты (выпіскі з крыніцы інфармацыі, пададзеныя словамі аўтара). Афармленне цытат (выкарыстанне, па магчымасці, закончаных частак, дакладнасць, захаванне аўтарскіх графічных вылучэнняў, афармленне з дапамогай двукосся, указанне крыніцы і інш.).

Тэзісы (палажэнні, якія сцісла перадаюць асноўныя думкі лекцыі, даклада, артыкула). Простыя і складаныя, кароткія і разгорнутыя, тэкстуальныя і вольныя тэзісы.

Канспект (перадача зместу тэксту ў лагічнай сістэме абгрунтаваных вывадаў). Віды канспекта – тэкстуальныя, вольныя, змешаныя.

Алгарытмы напісання тэзісаў і канспектаў.

Практыкум. Праца з навуковай літаратурай. Збор і абагульненне інфармацыі па абранай тэме даследавання.

Структура навукова-даследчых работ па літаратуры (3 гадзіны)

Кампазіцыя навуковай работы: уступ, асноўная частка, заключэнне, спіс літаратуры, дадаткі (схемы, табліцы, ілюстрацыі, мультымедычныя прэзентацыі і інш.).

Уступ, яго прызначэнне і структура (фармулёўка сутнасці абранай для даследавання праблемы, яе значнасць і актуальнасць; вызначэнне мэты, задач, аб'екта і прадмета даследавання; агульны аналіз выкарыстанай літаратуры; сціслы выклад структуры работы і ўказанне поўнага аб'ёму даследавання ў старонках). Віды ўступаў (біяграфічны, гістарычны, аналітычны, параўнальны).

Асноўная частка, яе структура (раздзелы, у якіх паступова раскрываецца тэма, разглядаюцца яе пэўныя аспекты, выбудоўваецца сістэма доказаў). Віды доказаў (інфармацыйна-спасылачныя – цытаванне, лічбы, факты, азначэнні; лагічныя; эмацыйныя). Парадак размяшчэння раздзелаў: храналагічны, тэматычны, па прынцыпе параўнання або кантрасту, дэдуктыўны, індуктыўны, праблемны.

Заключэнне (ывады, высновы) – кароткі выклад сутнасці вынікаў даследчай работы, фармулёўка магчымых перспектыв, далейшых кірункаў даследавання абранай тэмы. Адпаведнасць колькасці і зместу пунктаў заключэння задачам і зместу самой работы.

Спіс літаратуры.

Дадаткі, іх віды.

Практыкум. Складанне плана навукова-даследчай работы.

Афармленне навукова-даследчых работ (2 гадзіны)

Спецыфіка навуковага стылю: дакладнасць, лагічнасць, доказнасць, лаканічнасць; маналагічная форма выказвання; ужыванне навуковых тэрмінаў; складаныя сказы, уводныя канструкцыі, канструкцыі з умоўна-выніковымі, прычыннымі адносінамі; выкарыстанне безасабовых формаў, займенніка “мы” і г. д.

Афармленне тытульнага ліста, зместу, бібліяграфіі, спіса ўмоўных скарачэнняў. Афармленне і размяшчэнне дадаткаў; спасылкі на іх у тэксце работы.

Практыкум. Рэдагаванне гатовых рэфератаў і дакладаў. Рэферат як від даследчай работы па літаратуры (4 гадзіны)

Рэферат – кароткая перадача зместу адной ці некалькіх крыніц (кніг, артыкулаў, дакументаў) з уключэннем асноўных фактычных звестак і вывадаў. Віды (па адной або некалькіх крыніцах; прысвечаныя пытанням гісторыі і тэорыі літаратуры), структура рэферата. Патрабаванні да рэферата (дакладнасць і аб'ектыўнасць перадачы зместу крыніцы, паўната адлюстравання асноўных элементаў, даступнасць).

Алгарытм напісання рэферата.

Крытэрыі ацэнкі якасці рэферата: актуальнасць тэмы і зместу, высокі тэарэтычны ўзровень, глыбіня і паўната аналізу тэмы; інфармацыйная насычанасць, навізна, арыгінальнасць выкладу матэрыялу; структурная арганізаванасць, лагічнасць, граматычная дакладнасць і стылістычная выразнасць; пераканаўчасць, аргументаванасць, практычная значнасць і тэарэтычная абгрунтаванасць высноў.

Практыкум. Напісанне рэферата на абраную тэму. Даклад – від самастойнай навукова-даследчай работы (5 гадзін)

Даклад – від самастойнай навукова-даследчай работы, у якім аўтар раскрывае сутнасць праблемы даследавання з выкарыстаннем розных пунктаў гледжання на яе, а таксама ўласных ацэнак і назіранняў. Адрозненне даклада ад рэферата. Акадэмічны стыль даклада. Віды (праблемны, абагульняльны, параўнальны, даследчы), структура даклада. Патрабаванні да даклада (актуальнасць тэмы; змястоўнасць, глыбіня як адлюстраванне якасці ўспрымання і разумення праблемы; дакладнасць; самастойнасць высноў і палажэнняў).

Алгарытм напісання даклада.

Крытэрыі ацэнкі якасці даклада: ступень вырашанасці пастаўленых задач; арыгінальнасць падыходаў да вырашэння задач; уменне карыстацца спецыяльнай літаратурай; здольнасць да самастойнай навукова-даследчай працы; пісьменнасць; выразнасць і вобразнасць мовы; кампазіцыйная стройнасць і логіка пабудовы даклада; аргументаванасць і пераканаўчасць вывадаў.

Практыкум. Напісанне даклада на абраную тэму. Даследчы праект як від літаратурнай дзейнасці вучняў (5 гадзін)

Даследчы праект, яго віды.

Этапы працы над праектам: падрыхтоўка – вызначэнне мэты і задач праекта; планаванне – выпрацоўка плана работы, вызначэнне крыніц, спосабы збору і аналізу інфармацыі, выбар формаў справаздачы

і размеркаванне абавязкаў; даследаванне – назапашванне інфармацыі, праца з літаратурай, чытанне і аналіз тэксту; аналіз інфармацыі – афармленне заданняў, фармулёўка высноў; прэзентацыя – справаздача з абаронай (часопісы, альманахі, прэзентацыі, відэафільмы і інш.); ацэнка і рэфлексія – падвядзенне вынікаў, фармулёўка высноў.

Патрабаванні да праектаў: наяўнасць праблемы; практычная, пазнавальная, навуковая значнасць вынікаў; самастойная (індывідуальная, парная, групавая) дзейнасць вучняў; выкарыстанне даследчых метадаў: вызначэнне праблемы, мэты і задач даследавання, фармулёўка гіпотэзы іх дасягнення і вырашэння, аналіз дадзеных, падвядзенне вынікаў.

Практыкум. Стварэнне зборніка навукова-даследчых работ “Алхімія слова – XXI”.

Навукова-практычная канферэнцыя (4 гадзіны)

Падрыхтоўка да канферэнцыі: стварэнне аргкамітэта канферэнцыі; размеркаванне абавязкаў; складанне праграмы, інфармацыйнага пісьма, прэс-рэліза канферэнцыі; папярэдняе абмеркаванне прапанаваных для канферэнцыі дакладаў.

Правядзенне вучнёўскай навукова-практычнай канферэнцыі “Сусвет мастацкага слова: у пошуках шэдэўраў”:

выступленні ўдзельнікаў з навукова-даследчымі работамі (лепшыя рэфераты, даклады);

прэзентацыя зборніка навукова-даследчых работ “Алхімія слова – XXI”;

круглы стол (абмеркаванне найбольш актуальных ці найбольш спрэчных тэм, дакладаў, праблем, агучаных у дакладах выступоўцаў);

падвядзенне вынікаў канферэнцыі (вызначэнне лепшых выступленняў; узнагароджанне іх аўтараў дыпламамі) і працы на факультатыўных занятках.

Рэзерв вучэбнага часу (1 гадзіна)